

О. Е. Лубенченко,

доктор економічних наук, професор,
завідувач Національного центру обліку та аудиту,
E-mail: olga.lubenchenko@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4209-8929>;

К. М. Разумова,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
E-mail: krazum@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6385-2823>;

С. В. Шульга,

доктор економічних наук, професор,
професор Національного центру обліку та аудиту,
E-mail: StShylga@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2396-2507>;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

Необхідність внутрішньофірмової стандартизації для проведення аудиту облікових оцінок

Облікові оцінки широко використовуються у практиці та варіюють за характером. Труднощі їхнього застосування зумовлені поєднанням складних математичних методів, моделей, невизначеності майбутніх подій, суб'єктивності менеджменту та високих вимог до якості аудиторських доказів. Ці обставини роблять оцінку однією з найскладніших і відповідальних ділянок аудиту, що потребує стандартизованих підходів, глибокого професійного судження та неухильного застосування принципу професійного скептицизму. Авторками доведено, що роль МСА 540 "Аудит облікових оцінок та пов'язані з ними розкриття інформації" зростає з огляду на вимоги сьогодення. Так, воєнний стан змінює підходи до оцінки активів, знецінення, строків корисного використання та документування витрат.

У дослідженні запропоновано структуру внутрішньофірмового стандарту щодо облікових оцінок, який охоплює: законодавчі вимоги до аудиту облікових оцінок; оцінки ризиків; визначення подальших процедур та збір доказів, їхню оцінку та оцінку викривлень; документування виконаних аудиторських процедур. Кожен розділ виконує свою функцію, а разом вони формують завершений методичний цикл. Так, розділ щодо законодавчих вимог забезпечує узгодженість роботи аудиторів із МСА 540 та іншими стандартами, створює базу та визначає єдину точку відліку, від якої будуються всі подальші процедури. Розділ щодо оцінки ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності через облікові оцінки забезпечує послідовність і передбачуваність у плануванні аудиту. Розділ про дії у відповідь на оцінені ризики уніфікує підходи до тестування методів і моделей облікових оцінок, припущень, даних, а також сприяє підвищенню рівня професійного скептицизму. Розділ щодо загального оцінювання викривлень забезпечує однакові критерії для визначення суттєвості викривлень, узгодженість у формуванні висновків, зменшення ризику хибної думки аудитора. Розділ щодо документування націлений на уніфікацію робочої документації, що сприяє кодифікації знань аудиторів і створює доказову базу щодо якісного виконання аудиту.

З огляду на це авторками систематизовані нормативні вимоги до аудиту облікових оцінок, подані приклади облікових оцінок, сформований алгоритм застосування МСА540 в аудиторській практиці й узагальнені заходи контролю менеджменту з метою зниження ризику неправильного застосування облікових політик. Запропоновані оцінка структури заходів контролю, процедури оцінки ступеня невизначеності облікового оцінювання, дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення щодо облікових оцінок, а також оцінка виявлених викривлень аудитором та вимоги до документування. Розроблені чек-листи, шаблони документування та розширені процедури дозволяють аудиторам ефективніше реагувати на ризики, пов'язані з обліковими оцінками, що сприятиме підвищенню якості аудиту.

Ключові слова: аудит, облікові оцінки, облікові політики, аудиторські процедури, внутрішньофірмові стандарти, ризик, робоча документація.

© Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© This is an open access article distributed under the terms of CC BY-NC-ND license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Постановка проблеми. Міжнародний стандарт аудиту 540 “Аудит облікових оцінок та пов’язані з ними розкриття інформації” (далі – МСА 540) розглядає відповідальність аудитора за облікові оцінки, в тому числі оцінки за справедливою вартістю, та пов’язані з ними розкриття інформації під час аудиту фінансової звітності [1]. МСА 540 акцентує увагу на тому, що деякі статті фінансової звітності не можна визначити точно, а отже, вони потребують очікуваної попередньої оцінки. Фактори, що впливають на таку оцінку, – це зростання складності облікових оцінок у зв’язку з застосуванням моделей справедливої вартості, очікуваних кредитних збитків, дисконтованих грошових потоків; суб’єктивність і упередженість управлінського персоналу суб’єктів господарювання (далі – СГ), невизначеність оцінювання (рівень невпевненості, пов’язаний з оцінкою вартості активів, зобов’язань або інших фінансових показників у процесі бухгалтерського обліку). Саме ці фактори роблять аудит облікових оцінок однією з найскладніших ділянок аудиторських перевірок фінансової звітності. Команди із завдання часто застосовують власні підходи до аналізу моделей оцінки, перевірки припущень, тестування даних без застосування принципу професійного скептицизму. У результаті виникає розрив між вимогами МСА 540 та практикою, що негативно впливає на якість аудиторських доказів, формування думки, репутацію фірми та довіру користувачів фінансової звітності. Внутрішньофірмова стандартизація не лише зменшує ризики, а і сприяє кодифікації та накопиченню знань аудиторів, типових рішень, що дає персоналу аудиторських фірм змогу працювати впевненіше, а партнерам із завдань – контролювати якість аудиту без рутинної надмірної участі. Отже, аудиторам потрібні оновлені методичні орієнтири, розширені процедури та структуровані вимоги до оцінки ризиків, пов’язаних із обліковим оцінюванням, та до подальших аудиторських процедур у відповідь на оцінені ризики.

Метою статті є аналіз вимог МСА 540 щодо оцінки ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності через облікові оцінки й упередженість менеджменту, узагальнення положень МСА 540 і визначення ключових елементів, які потребують стандартизації на рівні аудиторської фірми.

Аналіз останніх досліджень. Питання визначення облікових оцінок є вкрай важливими для менеджменту СГ, що звітують як за національними, так і за міжнародними стандартами, для аудиторів, податківців, інших користувачів фінансової звітності. Про це свідчить ряд публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів.

О. Ганяйло у своїх дослідженнях розглядає питання застосування облікових оцінок при веденні бухгалтерського обліку та формуванні фінансової звітності, а також методику аудиту облікових оцінок. Науковець звертає увагу, що невизначеність облікового оцінювання притаманна таким об’єктам бухгал-

терського обліку, як дебіторська заборгованість у частині оцінки сумнівних та безнадійних боргів, запаси, фінансові активи в частині знецінення, гарантійні зобов’язання в частині їхнього забезпечення, активи, що амортизуються, в частині строків корисної експлуатації чи очікуваної моделі споживання економічних вигід, втілених у них. Щодо аудиту облікових оцінок, то вчений, розробляючи послідовність аудиту бухгалтерських оцінок, зосереджується на отриманні аудиторських доказів [2].

М. Корінько систематизував документи, що використовуються як аудиторські докази під час аудиту облікових оцінок та пов’язаних з ними розкриттів інформації: наказ про облікову політику, запити управлінському персоналу щодо припущень для обґрунтування застосування обраних облікових оцінок, результати огляду аудитором тверджень управлінського персоналу. Науковець зауважує, що перелік вищенаведених документів не є універсальним і може бути доповнений практикуючими аудитором та вченими, які досліджують проблеми аудиту [3].

Дослідження В. Шацкова свідчать, що облікова політика є предметом уваги аудитора, а аудит облікових оцінок має свої специфічні особливості, зумовлені нормативними вимогами. Автор зауважує, що об’єкти бухгалтерського обліку часто вимагають складних облікових оцінок, тому аудиторам слід ретельно переглянути методи оцінки та припущення, які використовуються менеджментом, оскільки вони можуть вплинути на фінансові результати діяльності підприємства; і ставить за мету своїх досліджень розробку рекомендацій, які могли б бути важливими інструментами для проведення ефективного аудиту облікових оцінок відповідно до вимог МСА 540. У статті для облікової оцінки представлена розробка концептуальної моделі, яка передбачає ідентифікацію ключових припущень у межах обраних методів, що допомагає зрозуміти ступінь невизначеності оцінок та адаптувати їх до змін середовища СГ. Цей підхід базується на розумінні процесу розробки облікових оцінок, виявленні й оцінці ризиків суттєвих викривлень, перевірці облікових оцінок з допомогою отримання аудиторських доказів із подій, що відбулися до дати аудиторського звіту, а також тестування того, як керівництво визначило облікову оцінку, і розробки точкової оцінки або діапазону оцінки аудитора [4]. Слід зауважити, що автор не уточнює, що за МСА 540 розробка точкової оцінки або діапазону оцінки аудитора вимагається у випадку, коли існує суттєва невизначеність щодо облікового оцінювання.

Н. Т. Ко і Л. К. Хань (N. T. Co & L. C. Khanh) у своїх дослідженнях розглянули взаємозв’язок між прозорістю розкриття фінансової звітності, складністю моделей оцінки об’єктів бухгалтерського обліку та якістю аудиту облікових оцінок. У контексті Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ) і переглянутого МСА 540, які все більше наголошують на оцінці справедливої вартості й розкритті інформації, аудито-

ри стикаються зі значними проблемами, пов'язаними з невизначеністю та ризиком суттєвих викривлень у бухгалтерських оцінках. Синтез попередніх теорій та емпіричних доказів показує: по-перше, прозоре розкриття інформації допомагає зменшити її асиметрію та підвищити оціночну спроможність аудиторів; по-друге, чим більша складність моделей оцінки, тим більше потребується аудиторських доказів для забезпечення якості аудиту; по-третє, якість аудиту критично залежить від професійного скептицизму, досвіду аудиторів та застосування міжнародних стандартів. Дослідження сприяє формуванню комплексної аналітичної основи для покращення якості аудиту в контексті впровадження МСФЗ у В'єтнамі [5].

У 2025 році Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку України випустила роз'яснення для суб'єктів аудиторської діяльності "Аналіз облікових оцінок активів за справедливою вартістю" [6]. Ця публікація не була нормативно-правовим актом, проте свідчила про важливість висвітлених питань, мала роз'яснювальний, інформаційний характер для аудиторів, що значною мірою сприяло підвищенню якості їхньої роботи.

Результати дослідження та їхнє обговорення.

Умови сьогодення, насамперед військовий стан, змінюють підходи до оцінки активів, знецінення, строків корисного використання та документування втрат. Тому МСА 540 набуває нової актуальності, зокрема його приписи потребують деталізації у внутрішньофірмових стандартах. Аудиторські фірми мають розробити внутрішньофірмовий стандарт щодо облікових оцінок з урахуванням МСА 540, а також відповідно до Закону України "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність в Україні" від 21.12.2017 року № 2258-VIII (далі – Закон № 2258), Міжнародного стандарту з управління якістю 1 "Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг", МСА 200 "Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту", МСА 240 "Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності", МСА 250 "Розгляд законодавчих та нормативних актів під час аудиту фінансової звітності", МСА 260 "Повідомлення інформації тим, кого наділено найвищими повноваженнями", МСА 265 "Повідомлення інформації про недоліки внутрішнього контролю тим, кого наділено найвищими повноваженнями, та управлінському персоналу", МСА 300 "Планування аудиту фінансової звітності", МСА 315 "Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення", МСА 450 "Оцінювання викривлень, виявлених під час аудиту", але не виключно до них [1; 7].

У вступній частині внутрішньофірмового стандарту слід надати основні дефініції, пов'язані з обліковими оцінками, й акцентувати увагу на господарських фактах і операціях, що потребують облікових

оцінок і професійного судження. Згідно з МСА 540, облікова оцінка (accounting estimate) – це сума у грошовому вираженні, оцінка якої, відповідно до вимог застосовної концептуальної основи фінансового звітування, залежить від невизначеності оцінювання (див. параграф А14 МСА 540) [1]. Облікові оцінки широко варіюють за характером, що впливає на оцінку ризику суттєвого викривлення фінансової звітності, а отже, на планування подальших аудиторських процедур. Згідно з вимогами концептуальної основи фінансового звітування, такі оцінки має виконувати управлінський персонал, якщо монетарні суми неможливо безпосередньо спостерігати. Оцінка цих монетарних сум залежить від невизначеності оцінювання, яка відображає властиві обмеження знань або даних, що призводять до суб'єктивності та розбіжності в результатах оцінки. Невизначеність облікового оцінювання може виникати з ряду причин, зокрема через:

- відсутність точних даних або вимірювань;
- складність прогнозування майбутніх економічних умов або подій;
- неоднозначність вибору методів оцінювання.

Така невизначеність може впливати на достовірність/відповідність фінансової звітності та вимагати додаткових розкриттів у примітках до фінансових звітів.

Процес здійснення облікових оцінок передбачає вибір та застосування методу, який базується на припущеннях та даних, що потребують судження управлінського персоналу та можуть призводити до ускладнення оцінки. Вплив складності, суб'єктивності чи інших чинників невід'ємного ризику на оцінку цих монетарних сум впливає на їхню чутливість до викривлення. Характер, час та обсяг процедур оцінки ризику та подальших аудиторських процедур, які вимагаються за МСА 540, варіюватимуть залежно від невизначеності оцінювання та оцінок пов'язаних із нею ризиків суттєвого викривлення. Однак слід зауважити, що для певних облікових оцінок невизначеність оцінювання може бути дуже низькою залежно від їхнього характеру; складність та суб'єктивність, пов'язані з їхнім здійсненням, також можуть бути дуже низькими. Не очікується, що для таких облікових оцінок процедури оцінки ризиків і подальші аудиторські процедури, які вимагаються за МСА 540, будуть розширеними. Так, для деяких статей фінансової звітності може існувати активний, відкритий ринок, що надає прозору та достовірну інформацію про ціни, яка легко перевіряється. Для СГ, що мають простий бізнес, а менеджер/управлінський персонал є одночасно власником, аудиторію слід з'ясувати:

- 1) чи є процеси, пов'язані з обліковими оцінками, неускладненими, оскільки господарські операції, об'єкти обліку є простими, а ступінь невизначеності облікового оцінювання може бути низьким;
- 2) облікові оцінки можуть генеруватися без застосування формальних процедур, якщо власник-

менеджер суттєво впливає на визначення облікових оцінок.

Тобто аудитор може використати принцип масштабування. За цих обставин ступінь можливої залежності облікових оцінок або впливу на них невизначеності оцінювання, складності, суб'єктивності чи інших чинників невід'ємного ризику буде меншим і менше заходів контролю можуть бути доречними для аудиту. Якщо це так, то згідно з п. А 20 МСА 540 процедури аудитора з оцінки ризиків будуть менш

розширеними та їх можна здійснити в основному з допомогою запитів управлінському персоналу з належною відповідальністю за фінансову звітність та простої наскрізної перевірки того, як управлінський персонал розробляв та впроваджував облікові оцінки.

Приклади облікових оцінок, що стосуються класів операцій, залишків на рахунках і розкриття інформації, а також відповідні причини невизначеності акумульовані у табл. 1 (складено на підставі п. 2, п. А 1 МСА 540 [1]).

Таблиця 1

Приклади облікових оцінок

№	Облікова оцінка	Причина невизначеності
1	2	3
1.	Застаріння запасів	Складно точно передбачити, буде запас реалізований за первісною вартістю чи доведеться його списати або продати зі знижкою. Облікове рішення: застосовується принцип нижчої з двох оцінок (вартість придбання або чиста вартість реалізації). При цьому чиста вартість реалізації завжди містить елемент прогнозу
2	Амортизація основних засобів, нематеріальних активів	– Строк корисного використання визначається на основі оцінок менеджменту; – ліквідаційна вартість залежить від майбутніх ринкових умов; – метод амортизації (прямолінійний, виробничий, прискорений) впливає на фінансовий результат, водночас існує варіативність вибору)
3	Оцінка вартості інфраструктурних активів	Відсутність активного ринку
4	Оцінки вартості фінансових інструментів	Відсутність активного ринку
5	Результат судового розгляду	Невідомий результат справи
6	Забезпечення очікуваних кредитних збитків	– Прогнозування майбутніх дефолтів позичальників; – оцінка макроекономічних факторів (інфляція, валовий внутрішній продукт, безробіття); – визначення строків та ймовірності погашення; – використання моделей очікуваних збитків, які базуються на припущеннях і статистичних даних. Наслідок: резерви завжди містять елемент суб'єктивності та можуть суттєво змінюватися залежно від економічної ситуації
7	Оцінка зобов'язань за страховими контрактами	– Прогнозування частоти та розміру страхових випадків; – оцінка майбутніх грошових потоків (виплати, премії, витрати); – дисконтування цих потоків за ставками, що відображають часову вартість грошей та ризику; – використання актуарних моделей, які базуються на статистиці та припущеннях щодо поведінки клієнтів
8	Гарантійні зобов'язання	1. Частота дефектів: – складно передбачити, яка частка проданої продукції виявиться непридатною; – статистика минулих періодів може не відображати майбутні умови (нові технології, зміна якості). 2. Вартість ремонту чи заміни: – ціни на запчастини, робочу силу та логістику можуть змінюватися; – інфляція та коливання валют впливають на майбутні витрати. 3. Тривалість гарантійного строку. Чим довший період, тим більше невизначеності щодо майбутніх витрат. 4. Зовнішні фактори / регуляторні вимоги. Зміни стандартів безпеки, судові позови можуть збільшити витрати. 5. Суб'єктивність управлінських оцінок. Рішення про розмір резерву базується на професійному судженні, яке може відрізнятися залежно від специфіки діяльності компанії
9	Немонетарні обміни активами або зобов'язаннями між незалежними сторонами	Визначення справедливої вартості: – активи чи зобов'язання можуть не мати активного ринку; – справедлива вартість визначається на основі оцінок, порівнянь або моделей, що містять елементи суб'єктивності. Еквівалентність обміну: – чи є обмін подібними активами (наприклад, обладнання на обладнання) чи неподібними (товар на послугу)

1	2	3
10	Зобов'язання за виплатою пенсій працівникам	<p>Зобов'язання за пенсійними виплатами (зокрема МСБО 19 "Виплати працівникам") – це майбутні грошові потоки, які компанія повинна здійснити на користь працівників після виходу на пенсію. Їхня оцінка завжди містить значну невизначеність, оскільки визначається за довгостроковими прогнозами.</p> <p>Джерела невизначеності:</p> <ol style="list-style-type: none"> Тривалість життя працівників: <ul style="list-style-type: none"> складно передбачити середню тривалість життя та рівень смертності; навіть невелика зміна цього показника суттєво впливає на розмір зобов'язань. Ставки дисконтування: <ul style="list-style-type: none"> використовуються ринкові ставки високоякісних корпоративних або державних облігацій
11	Платежі на основі акцій	<p>Справедлива вартість акцій або опціонів:</p> <ul style="list-style-type: none"> ринкова ціна акцій може суттєво коливатися. <p>Волатильність ринку:</p> <ul style="list-style-type: none"> чим нестабільніший ринок, тим важче передбачити майбутню ціну акцій. <p>Зовнішні фактори:</p> <ul style="list-style-type: none"> економічні кризи, зміни регуляторних вимог, корпоративні події (злиття, поглинання) можуть змінити цінність акцій
12	Справедлива вартість активів або зобов'язань, придбаних при об'єднанні бізнесу, включаючи гудвіл та нематеріальні активи	Залежність від майбутніх грошових потоків
13	Зменшення корисності довгострокових активів або основних засобів, утримуваних для вибуття	<ol style="list-style-type: none"> Визначення відшкодуваної вартості: <ul style="list-style-type: none"> вона базується на більшій з двох величин: <ul style="list-style-type: none"> справедлива вартість за вирахування витрат на продаж; цінність використання (дисконтовані майбутні грошові потоки). обидва показники базуються на прогнозах та припущеннях. Прогноз майбутніх грошових потоків <ul style="list-style-type: none"> складно оцінити, які доходи принесе актив у майбутньому; впливають ринковий попит, технологічні зміни, конкурентне середовище. Ставка дисконтування: <ul style="list-style-type: none"> вибір ставки залежить від ринкових умов та ризиків; навіть невелика зміна ставки може суттєво змінити оцінку. Справедлива вартість активу: <ul style="list-style-type: none"> якщо актив не має активного ринку, його справедлива вартість визначається на основі оцінок або моделей; це завжди містить елемент суб'єктивності. Витрати на продаж: <ul style="list-style-type: none"> важко точно передбачити майбутні витрати на демонтаж, транспортування чи юридичне оформлення. Зовнішні фактори: <ul style="list-style-type: none"> економічні кризи, регуляторні зміни, екологічні вимоги можуть зменшити корисність активу
14	Дохід, визнаний за довгостроковими контрактами	<ol style="list-style-type: none"> Визначення ступеня завершеності робіт: <ul style="list-style-type: none"> використовуються методи "відсоток завершеності"; складно точно оцінити, яка частина контракту вже виконана, особливо за складними проектами. Оцінка майбутніх витрат: <ul style="list-style-type: none"> витрати на матеріали, робочу силу, субпідрядників можуть змінюватися; на собівартість впливають інфляція та коливання валют. Прогнозування майбутніх доходів: <ul style="list-style-type: none"> можливі зміни ціни контракту через додаткові роботи, штрафи, бонуси; не завжди можна достовірно оцінити майбутні грошові потоки. Ризики виконання контракту: <ul style="list-style-type: none"> можливі технічні складності, затримки, зміни в законодавстві чи у вимогах клієнта; це може вплинути на строки та обсяг доходу. Суб'єктивність управлінських суджень: <ul style="list-style-type: none"> вибір методу оцінки прогресу, визначення змін у контракті, оцінка ймовірності отримання винагороди; різні компанії можуть застосовувати різні підходи, що знижує порівнянність

МСА 540 вимагає: а) окремо оцінити невід’ємний ризик для цілей оцінювання ризиків суттєвого викривлення на рівні тверджень для облікових оцінок; б) запланувати подальші аудиторські процедури; в) зібрати та оцінити аудиторські докази, їхню прийнятність, достатність і вплив на думку аудитора. Для цього необхідно:

1. Виконати процедури оцінки ризиків і пов’язані з ними заходи, що потребують розуміння суб’єкта господарювання та його середовища, в тому числі внутрішнього контролю СГ. Група по завданню повинна отримати розуміння питань, що стосуються облікових оцінок такого суб’єкта господарювання.

2. Ідентифікувати й оцінити ризики суттєвого викривлення, що стосуються облікової оцінки та пов’язаного з нею розкриття інформації на рівні тверджень, й окремо оцінити невід’ємний ризик і ризик контролю.

3. Запланувати дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення, розробляючи подальші аудиторські процедури.

4. Перевірити розкриття інформації, пов’язаної з обліковими оцінками. Подальші аудиторські процедури мають охоплювати процедури для отримання прийнятних і достатніх аудиторських доказів щодо розкриття інформації, пов’язаної з обліковою оцінкою.

5. Оцінити наявність ознак можливої упередженості управлінського персоналу. Група по завданню повинна оцінити, чи є ознаки можливої упередженості в судженнях та рішеннях, здійснених управлінським персоналом під час виконання облікових оцінок, що включені до фінансової звітності.

6. Здійснити загальну оцінку облікових оцінок та пов’язаного з ними розкриття інформації, що ґрунтується на виконаних аудиторських процедурах.

7. Група по завданню повинна визначити, чи є обґрунтованими або викривленими облікові оцінки та розкриття інформації щодо них у контексті застосовної концептуальної основи фінансового звітування.

8. Отримати письмові запевнення управлінського персоналу відповідного рівня, які мають містити інформацію щодо прийнятності методів, значних припущень і даних, використаних під час здійснення облікових оцінок та пов’язаного з ними розкриття інформації.

9. Повідомити інформацію тим, кого наділено найвищими повноваженнями, управлінському персоналу або іншим відповідним сторонам.

10. Задokumentувати виконану роботу.

Цей алгоритм представлено у табл. 2 (складено авторками).

Таблиця 2

Алгоритм застосування МСА 540

№	Процедурний елемент	Сутність дій аудитора
1	Оцінка ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності через облікові оцінки	Застосувати: – процедури запиту; – аналітичні процедури; – спостереження та інспектування документів. Для менш складних суб’єктів господарювання слід застосувати: – запит управлінському персоналу з урахуванням належної відповідальності за фінансову звітність; – просту наскрізну перевірку того, як управлінський персонал розробляв та впроваджував облікові оцінки
2	Планування подальших аудиторських процедур у відповідь на оцінені ризики	– Тестування структури заходів контролю (див. табл. 5) та тестування відібраних заходів контролю щодо облікових оцінок; – інспектування документів; – запит управлінському персоналу; – інспектування документів щодо змін в облікових політиках і облікових оцінках; – аналіз подій між датою балансу та датою звіту аудитора щодо вимог МСА 560; – огляд аудитором подібних облікових оцінок, здійснених у фінансовій звітності за попередній період (методів (прийнятність у контексті концептуальної основи фінансового звітування); точкової оцінки управлінського персоналу; послідовності та цілісності застосування суджень; виявлення упередженості управлінського персоналу); – оцінка розкриття інформації про невизначеність оцінювання; – вибір та застосування відповідного методу оцінки (або методу, застосованого управлінським персоналом, або альтернативного методу(моделі); – аналітичні процедури (точкова оцінка аудитора або діапазон оцінки)
3	Збір і оцінка аудиторських доказів	– Тести заходів контролю; – процедури по суті (тести деталей; аналітичні процедури по суті)
4	Звітування	– Лист управлінському персоналу за МСА 260; 265; – звіт аудитора з модифікацією думки; – звіт до регуляторних органів за Законом №2258

У другому розділі внутрішньофірмової стандар-ту слід сформува-ти та розкрити процедурне забезпечення щодо оцінки невід'ємного ризику й ризику контролю в частині облікових оцінок. Процедурне забезпечення розробляється поступово за трьома ви-значеними нижче блоками.

Блок I. На етапі планування аудиторської пере-вірки із застосуванням процедури запиту, аналітич-них процедур, спостереження та інспектування доку-ментів необхідно визначити:

1) характер облікової оцінки (перелік облікових оцінок, з огляду на приписи п. А 1 МСА 540), які класи операцій є значущими для фінансової звітності та приводять до необхідності облікових оцінок; доречні методи, припущення, які є прийнятними в контексті концептуальної основи фінансового звітування;

2) уразливість того чи іншого твердження фінансо-вої звітності до викривлення, яке може бути суттєвим.

Звернемо увагу, що, як було зазначено вище, у разі застосування принципу масштабування процедури аудитора з оцінки ризиків будуть менш розширеними та їх можна здійснити в основному з допомогою: а) запитів управлінському персоналу з належною від-повідальністю за фінансову звітність; б) простої на-скрізної перевірки процесу того, як управлінський персонал розробляв та впроваджував облікові оцін-ки. При цьому слід урахувати фактори невід'ємного ризику (невизначеність оцінювання, складність, суб'єктивність) та зв'язок між ними.

Блок II. Необхідно зробити окрему оцінку ризику контролю для облікових оцінок на рівні тверджень через процедури запиту, аналітичні процедури, ін-спектування документів і визначити:

1) чи існують заходи контролю, доречні до ауди-ту, структуру яких аудитору потрібно оцінити та ви-значити, чи були вони впроваджені;

2) чи тестувати ефективність функціонування відповідних заходів контролю.

На етапі планування аудиту після оцінки ризиків за МСА 315 аудитор визначає, чи є сенс покладатися на внутрішній контроль:

– у випадках, коли ризик контролю оцінено ниж-че високого: аудитор може визначитися щодо необ-хідності тестів заходів контролю (тобто аудитор до-віряє системі внутрішнього контролю (далі – СВК) клієнта) або у випадках, коли процедури по суті не

дають достатніх і прийнятних аудиторських доказів (інтернет-провайдери, комунальні підприємства із розгалуженою мережею споживачів, наприклад пе-редача теплової енергії, телекомунікації, водо- і газо-постачання);

– перед виконанням процедур по суті: щоб ви-значити обсяг і характер цих процедур, аудитор має знати, чи працюють заходи контролю (відсутність внутрішнього контролю, його слабкість призводять до збільшення процедур по суті, зокрема тестів де-талей);

– протягом періоду, що охоплює фінансову звіт-ність: тести повинні підтверджувати, що контроль діяв ефективно протягом усього періоду, а не лише на момент перевірки, а отже, фінансова звітність не містить викривлень.

Якщо аудитор довіряє СВК клієнта, то він оці-нює ефективність структури заходів контролю (так би мовити step by step) і йому необхідно визначити невід'ємні ризики на рівні тверджень управлінського персоналу у фінансовій звітності, а саме, чи існують такі ризики.

Твердження фінансової звітності, що пов'язані, зокрема, з обліковими оцінками, представлені у п. А 190 МСА 315 (табл. 3, складено на підставі [1]).

Структура заходів контролю – це сукупність політик, процедур, відповідальностей та механізмів, які СГ створює для запобігання, виявлення та виправ-лення суттєвих викривлень у фінансовій звітності. Слід звернути увагу: якщо аудитор дійшов висно-вку, що існує ризик суттєвого викривлення фінан-сової звітності через облікові оцінки і такий ризик є значним, тобто наближається до верхньої межі діа-пазону оцінки, то аудитор має отримати розуміння заходів контролю СГ, у т. ч. заходів контролю щодо облікових оцінок. Заходи контролю (в загальному сенсі) є такими:

– контроль за сумлінним та відповідальним ви-конанням посадових обов'язків;

– залучення вищого керівництва до процесу ви-конання процедур контролю;

– заходи фізичного контролю;

– розмежування обов'язків;

– ініціювання операцій (дозвільні документи, на-приклад затвердження великих господарських опе-рацій);

Таблиця 3

Твердження фінансової звітності, що стосуються формування та відображення облікових оцінок

Твердження щодо класів операцій та подій, а також пов'язаних розкриттів протягом періоду аудиту	Твердження щодо залишків рахунків та відповідних розкриттів на кінець періоду
(i) настання;	(i) існування;
(ii) повнота;	(ii) права та зобов'язання;
(iii) точність.	(iii) повнота;
(iv) закриття;	(iv) точність, оцінка та розподіл;
(v) класифікація;	(v) класифікація;
(vi) подання	(vi) подання

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND REPORTING

– за санкціонуванням операцій відповідно до встановлених директив (принципів), зокрема встановлення інвестиційних критеріїв;

– авторизація операцій (ідентифікації та аутентифікації усіх користувачів, які мають доступ до корпоративних даних; реєстрації всіх операцій, що проводяться з даними; проведення контролю доступу до інформації. Цей перелік не є вичерпним і залежить

від СВК суб'єкта господарювання, уточнюється через процедури запиту, аналітичні процедури, інспектування).

Для облікових оцінок заходи контролю представлені в табл. 4 (складено авторками) і вони також не є вичерпними.

Оцінка структури заходів контролю здійснюється у певній послідовності (табл. 5, складено авторками).

Таблиця 4

Заходи контролю менеджменту з метою зниження ризику некоректного застосування облікових політик

№	Предмет уваги контролю	Захід контролю
1	Затвердження політик	Формальне затвердження облікових політик керівництвом СГ
2	Документування рішень та контроль змін в облікових політиках	Ведення облікової політики у вигляді окремого затвердженого документа з обґрунтуванням вибору (наказ про облікову політику); санкціоновані зміни до наказу про облікову політику. Внутрішні процедури для погодження змін облікових політик (наприклад, через тих, кого наділено найвищими управлінськими повноваженнями)
3	Консультації з експертами	Залучення внутрішніх/зовнішніх експертів для оцінки складних політик
4	Перевірка відповідності стандартам	Періодичний внутрішній контроль/аудит обліку господарських операцій на відповідність МСФЗ/П(С)БО
5	Автоматизовані обмеження	Налаштування облікової системи для блокування некоректних класифікацій або оцінок
6	Рецензування звітності	Перевірка фінансової звітності на відповідність обліковим політикам перед поданням

Таблиця 5

Оцінка структури заходів контролю СГ

№	Ефективність структури заходів контролю	Сутність заходів контролю	Посилання на джерело інформації
1	2	3	4
1	Дизайн контролів адекватний	Контролі правильно спроектовані для запобігання або виявлення ризиків. Наприклад, якщо є ризик несанкціонованих платежів, то контроль має передбачати подвійне затвердження; якщо є ризик неправильного застосування облікових політик, то заходи контролю є такими: – затвердження політик, документування рішень; – контроль змін та перевірка відповідності стандартам, консультації з експертами; – навчання персоналу; – автоматизовані обмеження (налаштування облікової системи для блокування некоректних класифікацій або оцінок); – нагляд за процесом фінансового звітування	Дозвільні підписи на розпорядчих документах; наявність задокументованих рішень управлінського персоналу щодо облікових оцінок; розмежування обов'язків тощо
2	Функціонування стабільне	Контролі реально працюють на практиці, а не лише на папері; застосовуються послідовно протягом усього періоду	Особисте тестування / інспектування заходів контролю аудитором (вхід у клієнт-банк; оприбуткування товарно-матеріальних цінностей на складі).
3	Взаємозв'язки між контролями узгоджені	Структура не має прогалів чи суперечностей. Наприклад, якщо один контроль залежить від іншого, обидва мають працювати узгоджено (дозвільні підписи менеджменту та контроль з боку відповідального бухгалтера)	Візування наказу про облікову політику
4	Результативність / ефективність СВК підтверджена тестами	Аудитор перевіряє вибірку операцій, щоб довести, що контролю справді запобігають викривленням. Якщо контроль не спрацює – структура вважається неефективною	Зокрема, перевірка того, як облікова політика застосовується на практиці (амортизація, знецінення активів, резерву під очікувані кредитні збитки тощо)

1	2	3	4
5	Забезпечення послідовності застосування облікових оцінок	Узгодженість методик (методів оцінки), документування судження (обов'язкове пояснення припущень, джерел даних, змін у підходах); порівняння з попередніми періодами; контроль змін (аналіз відхилень у оцінках між періодами з поясненням причин); рецензування оцінок (наприклад, внутрішнім або зовнішнім експертом); автоматизовані шаблони, що використовують стандартні формули і моделі в обліковій системі для уникнення ручних розрахунків і проведень; навчання персоналу	Огляд попередніх облікових оцінок

Блок III. Процедурне забезпечення щодо оцінки ступеня невизначеності облікового оцінювання передбачає відбір точкової оцінки та пов'язаного з нею розкриття інформації у фінансовій звітності. Згідно

з вимогами п. А 72–75 МСА 540, аудитор має зважити залежності облікової оцінки від невизначеності оцінювання та розглянути питання, представлені в табл. 6 (складено авторками на підставі [1]).

Таблиця 6

Процедури оцінки ступеня невизначеності облікового оцінювання

№	Питання для розгляду	Судження аудитора	Джерело інформації / аудиторського доказу
1	1. Чи вимагає застосовна концептуальна основа фінансового звітування: а) використання методу здійснення облікової оцінки, якій властивий високий рівень невизначеності оцінювання. Наприклад, концептуальна основа фінансового звітування може потребувати використання неспостережних вхідних даних; б) використання припущень, яким властивий високий рівень невизначеності оцінювання, наприклад припущення з тривалим прогностичним періодом, припущення, які ґрунтуються на неспостережних даних і тому управлінському персоналу важко розробити їх або використання різних припущень, які є взаємопов'язаними; в) розкриття інформації про невизначеність оцінювання	Аудитор формує судження щодо залежності облікової оцінки від невизначеності	Аудитор має отримати аудиторські докази і оцінити джерела інформації щодо їхньої доказовості
2	Чи вимагає бізнес-середовище важливих припущень. Чи облікова оцінка залежить від даних, які не є легко спостережними		
3	Чи можливо здійснити точний і достовірний прогноз щодо майбутньої реалізації минулої операції (наприклад, сума, яка буде сплачена згідно з умовним контрактним строком) або частоти виникнення та впливу майбутніх подій чи умов (наприклад, сума майбутнього кредитного збитку або сума, за якою буде здійснено страхову виплату, та час цієї виплати)		
4	Чи можливо отримати точну та повну інформацію про теперішній стан (наприклад, інформацію про якісні характеристики оцінки вартості, яка відобразить думку учасників ринку на дату фінансової звітності, щоб розробити оцінку за справедливою вартістю)		

За деяких обставин невизначеність оцінювання може бути настільки високою, що обґрунтовану облікову оцінку виконати неможливо. У такому випадку можуть існувати/існують ризики суттєвого викривлення, пов'язані не лише з тим, чи слід визнавати облікову оцінку або чи слід оцінювати її за справедливою вартістю, але також із обґрунтованістю розкриття інформації. Концептуальна основа фінансового звітування може вимагати розкриття інформації про облікові оцінки та пов'язану з ними

невизначеність оцінювання. Крім того, аудитору слід з'ясувати, чи пов'язана ця невизначеність щодо облікової оцінки зі спроможністю СГ продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Тому аудитор має ретельно перевірити Примітки до фінансової звітності в частині такого розкриття, звертаючи увагу на те, що не всі облікові оцінки залежать від невизначеності оцінювання високого ступеня.

Складність облікових оцінок і суб'єктивність управлінського персоналу, у тому числі менеджера –

власника, впливають на вибір та застосування того чи іншого методу облікового оцінювання. Аудитор у такому випадку має з'ясувати:

- 1) чи потребує облікова оцінка згідно з концептуальною основою фінансового звітування складного методу, який своєю чергою вимагає кількох джерел історичних, прогнозних даних і припущень;
- 2) чи потребує застосування обраного методу оцінки спеціалізованих знань і вмінь управлінського персоналу СГ.
- 3) необхідність оцінки джерел інформації, що використані для облікових оцінок, їх надійність та достовірність; забезпечення цілісності даних; потребу у тлумаченні складних контрактних умов;
- 4) ступінь суб'єктивності щодо вибору методу оцінювання (облікова оцінка, що містить прогнозні припущення, може мати високий ступінь суб'єктивності й ознаки упередженості управлінського персоналу).

За невизначеності облікового оцінювання та наявності ризику суттєвого викривлення фінансової звітності через облікові оцінки аудитор має обрати точкову оцінку або діапазон точкових оцінок для перевірки суджень управлінського персоналу щодо оціночних значень, зокрема щодо зменшення корисності активів, справедливої вартості фінансового інструменту, строків корисної експлуатації активу, інших об'єктів бухгалтерського обліку.

Точкова оцінка – це конкретне числове значення, яке аудитор вважає найбільш обґрунтованим на основі власної оцінки припущень, застосованої методології (вибір методу), відповідних джерел даних і професійного судження. У контексті МСА 540 аудитор може застосовувати точкову оцінку:

- як альтернативу оцінці керівництва, якщо має сумніви щодо її обґрунтованості;

- для оцінки ризику суттєвого викривлення фінансової звітності;
- при формуванні думки щодо достовірності/відповідності фінансової звітності.

Діапазон аудитора – це інтервал допустимих значень, який аудитор визначає як обґрунтований для певної облікової оцінки замість одного конкретного числа (точкової оцінки). Він формується через аналіз альтернативних припущень (наприклад, дисконтні ставки, темпи зростання), різних допустимих методів оцінки, впливу змін вхідних параметрів на результат оцінки та використовується, коли:

- оцінка має високий рівень невизначеності;
- існує кілька допустимих моделей або припущень;
- неможливо визначити єдине прийнятне значення.

На основі цього визначається нижня та верхня межа, в межах яких оцінка керівництва може вважатися прийнятною.

У третьому розділі внутрішньофірмового стандарту щодо облікових оцінок мають бути розкриті дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення. МСА 330 вимагає від аудитора розробки та реалізації загальних заходів реагування для усунення оцінених ризиків суттєвих викривлень на рівні фінансової звітності.

МСА 500 “Аудиторські докази” (далі – МСА 500) містить посилання на подальші процедури у відповідь на оцінені ризики – тести заходів контролю, процедури по суті (тести деталей та аналітичні процедури по суті): інспектування, спостереження, зовнішнє підтвердження, повторне обчислення (перерахунок), повторне виконання/тестування заходів контролю, аналітичні процедури, в т. ч. використання моделі прогнозування, запит (табл. 7, складено авторками на підставі [1; 8]).

Таблиця 7

Процедури за МСА 500 “Аудиторські докази”

Параграф МСА 500	Процедура	Сутність процедури
1	2	3
A 18–20	Інспектування	Інспектування означає вивчення записів або документів, внутрішніх чи зовнішніх, у паперовій, електронній або іншій формі чи фізичний огляд активу
A 21	Спостереження	Спостереження – це нагляд за процесом або процедурою, які виконують інші особи, наприклад спостереження аудитора за процесом інвентаризації, що здійснює персонал СГ, або за виконанням заходів контролю. Спостереження надає аудиторські докази про виконання процесу або процедури, але обмежується тим моментом часу, коли таке спостереження відбувається, а також тим, що сам факт спостереження може впливати на виконання процесу або процедури. Додаткові вказівки щодо спостереження за інвентаризацією наведено у МСА 501
A 22	Зовнішнє підтвердження	Зовнішнє підтвердження являє собою аудиторські докази, отримані аудитором у вигляді прямої письмової відповіді від третьої сторони (підтверджуюча сторона) у паперовій, електронній або іншій формі. Процедури зовнішнього підтвердження часто є доречними при розгляді тверджень, пов'язаних із певними залишками рахунків та їхніми елементами. Зовнішнє підтвердження не обмежується виключно залишками рахунків; аудитор може затребувати підтвердження умов угод або операцій між СГ і третіми сторонами (додаткові вимоги див. МСА 505 “Зовнішні підтвердження”)

1	2	3
A 23	Повторне обчислення	Повторне обчислення є перевіркою математичної правильності документів чи записів. Його можна виконувати вручну або з допомогою електронних засобів
A 24; A 33	Повторне виконання. Тестування заходів контролю	Повторне виконання є незалежним виконанням аудитором процедур або заходів контролю, які вже виконувались як частина заходів внутрішнього контролю СГ
A 25	Аналітичні процедури	Аналітичні процедури – це оцінка фінансової інформації через аналіз правдоподібних взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими даними. Додаткові вказівки наведено у МСА 520 “Аналітичні процедури” (запити за пп. А 4 – А 5 МСА 520, за п. А 7 МСА 520, використання моделі прогнозування як аналітичної процедури)
A 26–29	Запит	Запит представляє собою пошук фінансової та нефінансової інформації від об'єктів як самого СГ, так і за його межами

МСА 540 (переглянутий) прямо передбачає, що подальші аудиторські процедури мають містити один або кілька з таких підходів:

- а) отримання аудиторських доказів на основі подій, що відбуваються до дати аудиторського звіту;
- б) тестування того, як управлінський персонал здійснював облікову оцінку;
- в) розробка точкової оцінки або діапазону аудитора (див. пп. 18–29 МСА 540).

Підходи можуть використовуватись окремо або в поєднанні. Який саме підхід слід обрати аудитор

вирішує на підставі принципу професійного судження з огляду на ті обставини, що чим вище ризик суттєвого викривлення фінансової звітності, тим більш достатні та прийнятні мають бути аудиторські докази (табл. 8, складено авторками на підставі [1; 6]).

Четвертий розділ внутрішньофірмового стандарту містить загальне оцінювання викривлень, що ґрунтується на вже виконаних процедурах.

Подальші аудиторські процедури мають бути задокументовані й оцінені, а саме:

Таблиця 8

Дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення щодо облікових оцінок

Дії аудитора	Сутність процедури	Доречність для поточного аудиторського завдання
1	2	3
Тестування СВК та структури заходів контролю, їх ефективності		
Оцінка структури заходів контролю СГ та процедури оцінки ефективності функціонування заходів контролю щодо облікових оцінок	– Тести структури заходів контролю (див. табл. 5) і тести відібраних заходів контролю щодо облікових оцінок; – інспектування документів. Ці процедури застосовуються, якщо аудитор при оцінці ризиків суттєвого викривлення на рівні тверджень виражає довіру до СВК суб'єкта господарювання та процедури по суті не надають достатніх і прийнятних доказів. Проте обмеження СВК можуть вимагати від аудитора більшої уваги до процедур по суті (аналітичних процедур і тестів деталей)	Доречними заходами контролю управлінського персоналу можуть бути: – контроль за сумлінним та відповідальним виконанням посадових обов'язків; – залучення вищого керівництва до процесу виконання процедур контролю; – засоби контролю за здійсненням облікових оцінок, зокрема санкціонування; – розмежування обов'язків; – затвердження політик; – документування рішень і контроль змін в облікових політиках; – консультації з експертами; – перевірка відповідності стандартам; – автоматизовані обмеження; – рецензування звітності
Отримання аудиторських доказів на основі подій, що відбуваються до дати аудиторського звіту		
Оцінка подій до дати аудиторського звіту	– Запит управлінському персоналу; – інспектування документів щодо змін в облікових політиках і облікових оцінках; – аналіз подій між датою балансу та датою звіту аудитора щодо вимог МСА 560 “Події після звітного періоду” (огляд або тестування бухгалтерських записів чи операцій між звітною датою та датою звіту незалежного аудитора)	За МСБО 10, події після звітного періоду – це сприятливі та несприятливі події, які відбуваються з кінця звітного періоду до дати затвердження фінансової звітності до випуску. Можна визначити два типи подій: 1) події, які свідчать про умови, що існували на кінець звітного періоду (події, які вимагають коригування після звітного періоду); 2) події, які свідчать про умови, що виникли після звітного періоду (події, які не вимагають коригування після звітного періоду). МСБО 10 вимагає коригування щодо: – виявлення помилок або шахрайства. Якщо після звітної дати виявлено помилки або шахрайство, які впливають на фінансову звітність, необхідно внести відповідні коригування;

1	2	3
		– отримання нової інформації (наприклад, якщо після звітної дати отримано нову інформацію про вартість активів або зобов'язань, яка була невідомою на момент складання звітності); – рішення суду (якщо після звітної дати прийнято судове рішення, яке підтверджує зобов'язання, що існувало на кінець звітного періоду). В Україні немає окремого Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку (НП(С)БО), яке б регулювало порядок відображення подій після звітного періоду. Проте це питання знайшло своє відображення у НП(С)БО 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”
Тестування того, як управлінський персонал здійснював облікову оцінку		
Оцінка процесу здійснення облікових оцінок управлінським персоналом	– Огляд аудитором подібних облікових оцінок, здійснених у фінансовій звітності за попередній період (методи (прийнятність у контексті концептуальної основи фінансового звітування); точкова оцінка управлінського персоналу; послідовність та цілісність застосування суджень; виявлення упередженості управлінського персоналу); – оцінка розкриття інформації про невизначеність оцінювання	Проведений огляд дозволяє припускати, що облікові оцінки, зроблені управлінським персоналом у поточному періоді, є прийнятними й застосовуються послідовно, а також дає змогу виявити наявність змін в облікових політиках, оцінках і припущеннях, можливої упередженості управлінського персоналу. Аналіз точкової оцінки дозволяє аудитору сформулювати думку щодо: – належного вибору методу та даних для його застосування (альтернативних джерел); – якісних характеристик оцінки вартості (згідно з МСА 540, це набір критеріїв, що допомагають аудитору оцінити достовірність, обґрунтованість та неупередженість бухгалтерських оцінок. Вони охоплюють надійність даних, рівень невизначеності, ризик упередженості, узгодженість з минулими періодами та адекватність розкриття у фінансовій звітності)
Розробка точкової оцінки або діапазону аудитора		
Прийняття рішення про розробку точкової оцінки або діапазону аудитора	– вибір та застосування відповідного методу оцінки (вибір або методу, застосованого управлінським персоналом, або альтернативного методу (моделі); – аналітичні процедури	Зверніть увагу! Цей підхід застосовується, якщо для здійснення облікової оцінки використовували кілька припущень, існує висока невизначеність оцінювання (аудитор може прийняти рішення використовувати інший підхід до тестування кожного перевіреного припущення) або процес здійснення облікових оцінок управлінського персоналу не вбачається ефективним, а тому аудитор отримує суперечливі докази (аудиторські докази складаються як з інформації, що підтверджує та доповнює твердження управлінського персоналу, так і будь-якої інформації, яка суперечить таким твердженням); управлінський персонал не вжив прийнятних заходів для розуміння або розгляду невизначеності оцінювання (див. п. А 118–125 МСА 540) [1]

– аудитор повинен визначити, є обґрунтованими чи викривленими облікові оцінки та пов'язане з ними розкриття інформації у контексті застосовної концептуальної основи фінансового звітування;

– аудитор має звернутися до управлінського персоналу, отримати письмові запевнення щодо прийнятності методів, значних припущень, даних, використаних під час здійснення облікових оцінок, та пов'язаного з ними розкриття інформації, оцінити такі запевнення.

МСА 450 “Оцінка викривлень, виявлених під час аудиту” надає керівництво щодо того, як аудитор може розрізнити фактичні викривлення внаслідок судження і викривлення внаслідок прогнозу для оцінювання ним впливу невиправлених викривлень на фінансову звітність.

Щодо облікових оцінок, аудитор зобов'язаний оцінити:

a) у випадку концептуальної основи достовірного подання – чи включив управлінський персонал розкриття інформації, потрібне для досягнення достовірного подання фінансової звітності в цілому, крім розкриття інформації, яке конкретно вимагається цією концептуальною основою;

b) у випадку концептуальної основи дотримання вимог, чи є розкриття інформації необхідним для того, щоб фінансова звітність не вводила в оману.

У табл. 9 (складено авторками на підставі [1]) наведені викривлення, які аудитор може оцінити як суттєві, проте цей перелік не є вичерпним і стосується лише облікових оцінок, додатково див. п. 21, 22 МСА 450.

Узагальнена оцінка виявлених викривлень аудитором

№	Викривлення	Вплив на думку аудитора
1	Недотримання вимог законодавства, що призводить до викривлення звітності	Аудитор має: а) надати лист управлінському персоналу згідно з МСА 260, 265; б) розглянути необхідність модифікації думки у звіті аудитора; в) розглянути необхідність повідомлення інформації регуляторним органам за Законом № 2258 [7]
2	Стосується неправильного вибору або застосування облікової політики, що не чинить суттєвого впливу на фінансову звітність поточного періоду, проте, вірогідно, суттєво впливає на фінансову звітність майбутніх періодів	
3	Маскує зміни в доходах або інші тенденції, особливо в контексті загальної економічної ситуації або ситуації в галузі	
4	Впливає на коефіцієнти, які використовуються для оцінки фінансового стану, результати діяльності або рух грошових коштів СГ	
5	Впливає на інформацію щодо сегментів, яка надається у фінансовій звітності (наприклад, значущість питання для сегмента або іншої частини бізнесу СГ, які було виявлено як такі, що відіграють значну роль у роботі або прибутковості СГ)	
6	Має наслідком підвищення компенсацій управлінському персоналу, наприклад забезпечуючи дотримання вимог про виплату винагород, премій або інших заохочень	
7	Є значним для розуміння аудитором минулого повідомлення користувачів, наприклад щодо прогнозованої прибутковості	
8	Стосується статей, де задіяні конкретні сторони (наприклад, якщо зовнішні сторони в операціях мають родинні зв'язки з представниками управлінського персоналу)	
9	Є пропуском інформації, яка конкретно не вимагається застосовною концептуальною основою фінансового звітування, але яка, на думку аудитора, є важливою для розуміння користувачем фінансового стану, фінансових результатів або потоків грошових коштів СГ, а також впливає на іншу інформацію, яка є предметом уваги аудитора	
10	Наявність оманливих розкриттів, які є наслідком необ'єктивності суджень управлінського персоналу, або багатьох повторюваних чи неінформативних розкриттів, націлених на ускладнення правильного розуміння питань у фінансовій звітності в контексті п. 36 МСА 240	

П'ятий розділ внутрішньофірмового стандарту узагальнює вимоги до документування аудиторських процедур. Так, аудиторська документація охоплює:

- базові компоненти, необхідні для формування аудитором уявлення про СГ, його середовище та внутрішній контроль у частині облікових оцінок;
- розробку подальших аудиторських процедур та їхнє узгодження із визначеними ризиками суттєвого викривлення на рівні тверджень фінансової звітності (невід'ємний ризик і ризик контролю СГ);
- заходи, які аудитор має вжити, якщо управлінський персонал не здійснив оцінку невизначеності облікового оцінювання;
- зафіксовані прояви упередженості керівництва у формуванні облікових оцінок та аналіз їхніх наслідків для аудиторської перевірки;
- значущі судження аудитора, спрямовані на встановлення того, чи є облікові оцінки та відповідні розкриття коректними згідно з концептуальною основою фінансової звітності, чи вони є викривлені;
- робочі документи щодо контролю якості аудиторського завдання, сформовані відповідальною за контроль якості завдання особою;
- робочі документи як складову аудиторського файлу, підсумкові документи якого, зокрема щодо оцінки аудиторських доказів, виявлених викривлень, містять перехресні посилання та зв'язки, що відповідає вимогам МСА 230 "Аудиторська документація" (див. пп. А 149–152 [1]).

Отже, структура внутрішньофірмового стандарту містить п'ять розділів: 1) законодавчі вимоги до аудиту облікових оцінок; 2) процедури оцінювання ризиків суттєвого викривлення на рівні тверджень (процедурне забезпечення щодо облікових оцінок); 3) дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення; 4) загальне оцінювання виявлених викривлень; 5) документування, що дає цілісне уявлення про систему управління ризиками викривлення облікових оцінок. Кожен розділ виконує свою функцію, а разом вони формують завершений методичний цикл. Розділ про законодавчі вимоги забезпечує узгодженість роботи аудиторів із МСА 540 та іншими стандартами; однакове трактування усіма членами команди дефініцій і результатів аудиту; зменшення ризику порушення регуляторних норм. Це створює базу та визначає єдину точку відліку, від якої будуються всі подальші процедури.

Процедури оцінки невід'ємного ризику та ризику контролю дають стандартизований спосіб аналізу складності, невизначеності та суб'єктивності оцінок, однакові критерії для визначення ризиків суттєвого викривлення, а також сприяють зменшенню розбіжностей між аудиторами у судженнях. Це забезпечує послідовність і передбачуваність у плануванні аудиту. Розділ щодо дій у відповідь на оцінені ризики уніфікує підходи до тестування методів і моделей, припущень, даних і підсилює професійний скептицизм, що забезпечує контрольованість і якість аудитор-

ських доказів. Розділ щодо загального оцінювання викривлень надає однакові критерії для визначення суттєвості викривлень, забезпечує узгодженість у формуванні висновків та зменшення ризику помилкової думки. Розділ щодо документування націлений на уніфікацію робочої документації, створює підґрунтя для аудиторської думки та доказову базу щодо належного виконання аудиту.

Висновки. Проведений аналіз вимог МСА 540 щодо оцінювання ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності через облікові оцінки та упевненість менеджменту дозволив виявити ключові елементи, які потребують стандартизації на рівні аудиторської фірми: законодавчі вимоги до аудиту облікових оцінок; оцінка ризиків; визначення подальших процедур та збір доказів, їхня оцінка та

оцінка викривлень; документування, що встановлює єдині вимоги до процедурного забезпечення, сприяє кодифікації знань, накопиченню типових рішень і створенню інституційної пам'яті аудиторської фірми. Стандартизовані методики, чек-листи, шаблони документування та розширені процедури дозволяють аудиторам ефективніше реагувати на ризики, пов'язані з обліковими оцінками, та сприяють якості аудиту. Запропонований підхід до внутрішньофірмової стандартизації надає єдину методику щодо аудиту облікових оцінок у всіх командах із завдань і у всіх завданнях, зменшення суб'єктивності та залежності від індивідуального досвіду аудитора, ефективного контролю якості завдання. Зважаючи на майбутні зміни МСА 500, подальші дослідження буде націлено на процедури збору аудиторських доказів.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. IAASB. 2021. Ч. I–III. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/international_quality_control_standards_quality_management_audit_review_other_assurance_and_related_services-779
2. Ганяйло О. М. Аудит облікових оцінок. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 3 (130). С. 222–225. URL: <https://journal.dndiime.org.ua/index.php/journal/issue/view/150/154>
3. Коринько М. Д. Аудит облікових оцінок: документальне забезпечення формування висновків аудитора. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 1 (59), Ч. 1. С. 95–96. DOI: <https://ven.ztu.edu.ua/article/view/47004>
4. Shatskov V. Methodological Approach to the Audit of Accounting Estimates. *Економіка розвитку систем*. 2024. № 6 (2). С. 163–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-2-23>
5. Co N. T., Khanh L. C. Accounting Estimates in Financial Statement Audit. *Business and Economic Research*. 2025. Vol. 15, No. 4. P. 119–128. DOI: <https://doi.org/10.5296/ber.v15i4.23297>
6. Аналіз облікових оцінок активів за справедливою вартістю. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку України. 2025. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/analiz-oblikovykh-otsinok-aktyviv.pdf>
7. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність. Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII, станом на 26.12.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>
8. Лубенченко О. Е., Редько О. Ю. Питання структуризації процедурного забезпечення в аудиторській практиці. *Статистика України*. 2024. № 2. С. 116–128. Doi: 10.31767/su.2(105)2024.02.11

References

1. Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnykh posluh. [International Standards on Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services]. (2021). Parts I–III. *Ministry of Finance of Ukraine*. Retrieved from https://www.mof.gov.ua/uk/international_quality_control_standards_quality_management_audit_review_other_assurance_and_related_services-779 [in Ukrainian].
2. Haniailo, O. M. (2012). Audyty oblikovykh otsinok [Audit of accounting estimates]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 3 (130), 222–225. Retrieved from <https://journal.dndiime.org.ua/index.php/journal/issue/view/150/154> [in Ukrainian].
3. Korinko, M. D. (2012). Audyty oblikovykh otsinok: dokumentalne zabezpechennia formuvannia vysnovkiv audytora [Audit of accounting estimates: documentary support for the formation of auditor's conclusions]. *Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky – Bulletin of ZhDTU. Series: Economic Sciences*, 1 (59), Part 1, 95–96. Retrieved from <https://ven.ztu.edu.ua/article/view/47004> [in Ukrainian].
4. Shatskov, V. (2024). Methodological Approach to the Audit of Accounting Estimates. *Ekonomika rozvytku system – Economics of Systems Development*, 6 (2), 163–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-2-23>
5. Co, N. T., & Khanh, L. C. (2025). Accounting Estimates in Financial Statement Audit. *Business and Economic Research*, 15, 4, 119–128. DOI: <https://doi.org/10.5296/ber.v15i4.23297>

6. Analiz oblikovykh otsinok aktyviv za spravedlyvoiu vartistyu [Analysis of accounting estimates of assets at fair value]. (2025). *Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv i fondovoho rynku Ukrainy*. Retrieved from <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/analiz-oblikovykh-otsinok-aktyviv.pdf> [in Ukrainian].

7. Pro audyt finansovoi zvitnosti ta audytorsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 21.12.2017 r. № 2258-VIII, stanom na 26.12.2025 r. [On the audit of financial statements and auditing activities. Law of Ukraine of December 21, 2017 No. 2258-VIII, as of December 26, 2025]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> [in Ukrainian].

8. Lubenchenko O. E., Redko O. Yu. (2024). Pytannia strukturyzatsii protsedurnoho zabezpechennia v audytorskii praktytsi [Issues of Structuring the Procedural Support in the Audit Practice]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 116–128. Doi: 10.31767/su.2(105)2024.02.11 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received on: 15.02.2026

Прорецензована / Reviewed on: 26.03.2026

Підписана до друку / Signed for printing on: 17.04.2026

Оприлюднена / Published on: 28.05.2026

O. E. Lubenchenko,

DSc in Economics, Professor,

Head of National Center for Accounting and Audit,

E-mail: olga.lubenchenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4209-8929>;

K. M. Razumova,

DSc in Economics, Professor,

Head of Department for Accounting, Audit and Taxation,

E-mail: krazum@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6385-2823>;

S. V. Shulha,

DSc in Economics, Professor,

Professor of National Center for Accounting and Audit,

E-mail: StShylga@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2396-2507>;

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

The Need for Intrafirm Standardization for Audit of Accounting Estimates

Accounting estimates are widely used in practice, and they vary in nature. Their use is challenging due to a combination of sophisticated mathematical methods, models, uncertainties regarding future events, subjectivity of management, and strict demands to the quality of audit evidences. These circumstances make estimation one of the most sophisticated and responsible areas of audit, which requires standardized approaches, in-depth professional judgment, and steady reliance on the principle of professional skepticism. The authors demonstrate that the role of ISA 540 “Auditing Accounting Estimates and Related Disclosures” is increasing in view of the present-day requirements. Thus, the martial law changes approaches to estimating assets, devaluation, useful life, and cost documentation.

The authors propose a structure of the intrafirm standard for accounting estimates, covering: legal requirements to audit of accounting estimates; risk estimates; determining further procedures and collection of evidences, their estimation, and estimation of misstatements; documenting of the accomplished audit procedures. Each section having its own function, altogether they form a complete methodical cycle. The section on legal requirements ensures coordinated auditors’ handling of ISA 54 and the other standards, lays down a framework and determines a single reference point on which all the subsequent procedures are built. The section on estimating risks of material misstatement of financial reporting through accounting estimates ensures consistency and predictability in planning of audit. The section on actions in response to estimated risks is designed to unify approaches to testing methods and models of accounting estimates, assumptions, and data; it helps enhance the professional skepticism. The section on general estimation of misstatements ensures similarity of the criteria for determining the materiality of misstatements, consistent formulation of conclusions, and reduction of the risk of wrong auditor’s judgment. The section on documenting aims to unify work documentation, thus helping codify the auditors’ knowledge and creating a framework for high-quality performance of audit.

In view of the above, the authors systematized normative requirements to the audit of accounting estimates, provided examples of accounting estimates, built an algorithm for ISA 540 applications in audit practices, and summed up the measures of management control, to reduce the risk of improper applications of accounting policies. The

authors' propositions include estimation of a structure for control actions, procedures for estimating the degree of uncertainty in accounting estimation, actions in response to the estimated risks of material misstatement with regard to accounting estimates, estimation of misstatements detected by the auditor, and requirements to documentation. Checklists, documentation templates, and extended procedures developed by the authors allow the auditors to respond more effectively to the risks related with accounting estimates, thus enhancing the quality of audit.

Key words: *audit, accounting estimates, accounting policies, auditing procedures, intrafirm standards, risk, work documentation.*

Цитування:

Лубенченко О. Е., Разумова К. М., Шульга С. В. Необхідність внутрішньофірмової стандартизації для проведення аудиту облікових оцінок. *Статистика України*. 2026. №2. С. 116–131. Doi: 10.31767/su.2(113)2026.02.11

Cite this article:

Lubenchenko, O. E., Razumova, K. M., & Shulha, S. V. (2026). Neobkhdnist vnutrishnofirmovoi standartyzatsii dlia provedennia audytu oblikovykh otsinok [The Need for Intrafirm Standardization for Audit of Accounting Estimates]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 116–131. Doi: 10.31767/ su.2(113)2026.02.11 [in Ukrainian].